

CHỦ ĐỀ: TỌA ĐỘ TRONG KHÔNG GIAN

PHƯƠNG PHÁP TỌA ĐỘ TRONG KHÔNG GIAN

A. TÓM TẮT SÁCH GIÁO KHOA.

I. Tọa độ trong không gian

1) Hệ trục tọa độ trong không gian $Oxyz$

- Hệ gồm ba trục Ox , Oy , Oz đôi một vuông góc được gọi là hệ trục tọa độ vuông góc trong không gian.
- Điểm O gọi là gốc của hệ tọa độ, trục Ox là trục hoành, Oy là trục tung và Oz là trục cao.
- Vectơ đơn vị trên các trục Ox , Oy , Oz lần lượt là \vec{i} , \vec{j} , \vec{k} , ta có:

$$|\vec{i}| = |\vec{j}| = |\vec{k}| = 1, \vec{i} \cdot \vec{j} = \vec{j} \cdot \vec{k} = \vec{k} \cdot \vec{i} = 0.$$

- Xét điểm M thỏa mãn

$$\overrightarrow{OM} = x\vec{i} + y\vec{j} + z\vec{k} \text{ thì } M(x, y, z).$$

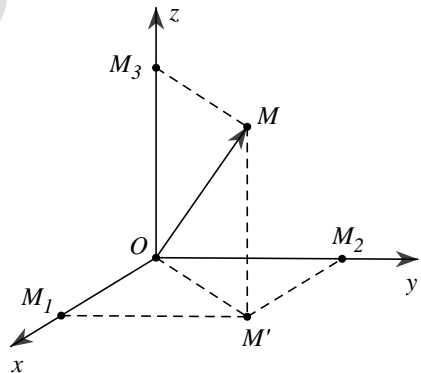
Ngược lại, điểm $M(x, y, z)$ thì

$$\overrightarrow{OM} = x\vec{i} + y\vec{j} + z\vec{k}.$$

- Với vectơ \vec{u} trong hệ tọa độ $Oxyz$ luôn tồn tại duy nhất bộ (x, y, z)

$$\text{thỏa: } \vec{u} = x\vec{i} + y\vec{j} + z\vec{k}.$$

Tọa độ \vec{u} là (x, y, z) .

2) Tọa độ vectơ – Tọa độ điểm

Cho $\vec{a} = (x_1; y_1; z_1)$, $\vec{b} = (x_2; y_2; z_2)$ và số thực k . Khi đó

$$* \vec{a} \pm \vec{b} = (x_1 \pm x_2; y_1 \pm y_2; z_1 \pm z_2)$$

$$* k\vec{a} = (kx_1; ky_1; kz_1)$$

$$* \vec{a} // \vec{b} \Leftrightarrow \vec{a} = k\vec{b} \Leftrightarrow \frac{x_1}{x_2} = \frac{y_1}{y_2} = \frac{z_1}{z_2} = k \Rightarrow \vec{a} = \vec{b} \Leftrightarrow \begin{cases} x_1 = x_2 \\ y_1 = y_2 \\ z_1 = z_2 \end{cases}$$

Chú ý: Nếu $x_2 = 0$ ($y_2 = 0, z_2 = 0$) thì $x_1 = 0$ ($y_1 = 0, z_1 = 0$)

$$* |\vec{a}| = \sqrt{x_1^2 + y_1^2 + z_1^2}$$

$$* \vec{a} \cdot \vec{b} = x_1 x_2 + y_1 y_2 + z_1 z_2$$

$$* \vec{a} \perp \vec{b} \Leftrightarrow x_1 x_2 + y_1 y_2 + z_1 z_2 = 0$$

$$* \cos(\vec{a}, \vec{b}) = \frac{\vec{a} \cdot \vec{b}}{|\vec{a}| |\vec{b}|}$$

Cho $A = (x_A; y_A; z_A)$, $B = (x_B; y_B; z_B)$, $C(x_C; y_C; z_C)$, $D(x_D; y_D; z_D)$.

Khi đó:

$$* \vec{AB} = (x_B - x_A; y_B - y_A; z_B - z_A)$$

$$* AB = |\vec{AB}| = \sqrt{(x_B - x_A)^2 + (y_B - y_A)^2 + (z_B - z_A)^2}$$

$$* \text{Trung điểm I của đoạn AB: } I = \left(\frac{x_A + x_B}{2}; \frac{y_A + y_B}{2}; \frac{z_A + z_B}{2} \right)$$

* Trọng tâm G của ΔABC :

$$G \left(\frac{x_A + x_B + x_C}{3}; \frac{y_A + y_B + y_C}{3}; \frac{z_A + z_B + z_C}{3} \right)$$

* Trọng tâm G của tứ diện ABCD:

$$G \left(\frac{x_A + x_B + x_C + x_D}{4}; \frac{y_A + y_B + y_C + y_D}{4}; \frac{z_A + z_B + z_C + z_D}{4} \right)$$

3) Tích có hướng của hai véc tơ và ứng dụng

a) Định nghĩa: Cho $\vec{a} = (x_1; y_1; z_1)$ và $\vec{b} = (x_2; y_2; z_2)$

$$[\vec{a}, \vec{b}] = \left(\begin{vmatrix} y_1 & z_1 \\ y_2 & z_2 \end{vmatrix}; \begin{vmatrix} z_1 & x_1 \\ z_2 & x_2 \end{vmatrix}; \begin{vmatrix} x_1 & y_1 \\ x_2 & y_2 \end{vmatrix} \right)$$

b) Các tính chất:

$$* \vec{a} \text{ cùng phương } \vec{b} \Leftrightarrow [\vec{a}, \vec{b}] = \vec{0}$$

$$* [\vec{a}, \vec{b}] \perp \vec{a} \text{ và}$$

$$[\vec{a}, \vec{b}] \perp \vec{b}$$

$$* |[\vec{a}, \vec{b}]| = |\vec{a}| \cdot |\vec{b}| \cdot \sin(\vec{a}, \vec{b})$$

c) Các ứng dụng của tích có hướng

- Diện tích tam giác: $S_{\Delta ABC} = \frac{1}{2} |[\vec{AB}, \vec{AC}]|$.

• Thể tích:

* **Hình hộp:** $V_{ABCD.A'B'C'D'} = \left| \left[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AD} \right] \cdot \overrightarrow{AA'} \right|$

* **Tứ diện:** $V_{ABCD} = \frac{1}{6} \left| \left[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC} \right] \cdot \overrightarrow{AD} \right|$.

Điều kiện 3 vectơ đồng phẳng:

* $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$ đồng phẳng $\Leftrightarrow \left[\vec{a}, \vec{b} \right] \cdot \vec{c} = 0$

* A, B, C, D đồng phẳng $\Leftrightarrow \left[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC} \right] \cdot \overrightarrow{AD} = 0$.

3. Phương trình mặt cầu.

Mặt cầu (S) tâm $I(a; b; c)$, bán kính R có phương trình

$$(x - a)^2 + (y - b)^2 + (z - c)^2 = R^2 \quad (1).$$

Phương trình (1) có thể được biểu diễn cách khác như sau

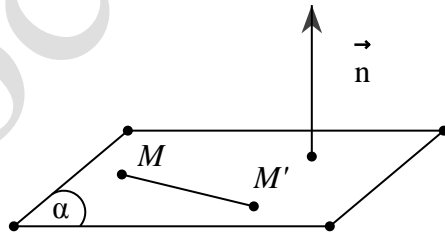
$$x^2 + y^2 + z^2 - 2ax - 2by - 2cz + d = 0 \quad (2)$$

Với $d = a^2 + b^2 + c^2 - R^2 \Rightarrow \begin{cases} a^2 + b^2 + c^2 - d > 0 \\ R = \sqrt{a^2 + b^2 + c^2 - d} \end{cases}$.

II. Phương trình mặt phẳng

1. Véc tơ pháp tuyến:

Định nghĩa: Cho mặt phẳng (α) . Véc tơ $\vec{n} \neq \vec{0}$ gọi là véc tơ pháp tuyến (VTPT) của mp (α) nếu giá của \vec{n} vuông góc với (α) , kí hiệu $\vec{n} \perp (\alpha)$.

Chú ý:

* Nếu \vec{n} là VTPT của (α) thì $k \cdot \vec{n}$ ($k \neq 0$) cũng là VTPT của (α) . Vậy mp (α) có vô số VTPT.

* Nếu hai véc tơ \vec{a}, \vec{b} (không cùng phương) có giá song song (hoặc nằm trên) (α) thì $\vec{n} = \left[\vec{a}, \vec{b} \right]$ là một VTPT của mp (α) .

* Nếu ba điểm A, B, C phân biệt không thẳng hàng thì véc tơ $\vec{n} = [\vec{AB}, \vec{AC}]$ là một VTPT của $mp(ABC)$.

2. Phương trình tổng quát của mặt phẳng:

* Cho $mp(\alpha)$ đi qua $M(x_0; y_0; z_0)$, có $\vec{n} = (A; B; C)$ là một VTPT. Khi đó phương trình tổng quát của (α) có dạng:

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0.$$

* Nếu $(\alpha): Ax + By + Cz + D = 0$ thì $\vec{n} = (A; B; C)$ là một VTPT của (α) .

* Nếu $A(a; 0; 0)$, $B(0; b; 0)$, $C(0; 0; c)$; $abc \neq 0$ thì phương trình của (ABC) có dạng:

$$\frac{x}{a} + \frac{y}{b} + \frac{z}{c} = 1 \text{ và được gọi là phương trình theo đoạn chắn của } (\alpha).$$

3. Vị trí tương đối của hai mặt phẳng:

Cho hai mp $(P): Ax + By + Cz + D = 0$ và $(Q): A'x + B'y + C'z + D' = 0$

* (P) cắt $(Q) \Leftrightarrow A : B : C \neq A' : B' : C'$.

$$*(P) // (Q) \Leftrightarrow \frac{A}{A'} = \frac{B}{B'} = \frac{C}{C'} \neq \frac{D}{D'}$$

$$(P) \equiv (Q) \Leftrightarrow \frac{A}{A'} = \frac{B}{B'} = \frac{C}{C'} = \frac{D}{D'}$$

$$(P) \perp (Q) \Leftrightarrow AA' + BB' + CC' = 0.$$

4. Khoảng cách từ một điểm đến một mặt phẳng:

Khoảng cách từ $M(x_0; y_0; z_0)$ đến mp $(P): Ax + By + Cz + D = 0$ là:

$$d(M, (P)) = \frac{|Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}.$$

III. Phương trình đường thẳng trong không gian

1. Phương trình tham số của đường thẳng:

a) Véc tơ chỉ phương của đường thẳng:

Cho đường thẳng Δ . Véc tơ $\vec{u} \neq \vec{0}$ gọi là véc tơ chỉ phương (VTCP) của đường thẳng Δ nếu giá của nó song song hoặc trùng với Δ .

Chú ý 1.3.3:

* Nếu \vec{u} là VTCP của Δ thì $k\vec{u}$ ($k \neq 0$) cũng là VTCP của Δ

* Nếu đường thẳng Δ đi qua hai điểm A, B thì \vec{AB} là một VTCP

* Nếu Δ là giao tuyến của hai mặt phẳng (P) và (Q) thì $[\overrightarrow{n_P}, \overrightarrow{n_Q}] = \overrightarrow{u_\Delta}$ là một VTCP của Δ (Trong đó $\overrightarrow{n_P}, \overrightarrow{n_Q}$ lần lượt là VTPT của (P) và (Q)).

b) Phương trình tham số của đường thẳng

Cho đường thẳng Δ đi qua $M(x_0; y_0; z_0)$ và có VTCP $\overrightarrow{u} = (a; b; c)$. Khi đó

$$\text{phương trình đường thẳng } \Delta \text{ có dạng: } \begin{cases} x = x_0 + at \\ y = y_0 + bt \\ z = z_0 + ct \end{cases} \quad t \in \mathbb{R} \quad (1)$$

(1) gọi là phương trình tham số của đường thẳng Δ , t gọi là tham số.

Chú ý. Cho đường thẳng Δ có phương trình (1)

* $\overrightarrow{u} = (a; b; c)$ là một VTCP của Δ

* $M \in \Delta \Leftrightarrow M(x_0 + at; y_0 + bt; z_0 + ct)$.

2. Phương trình chính tắc:

Cho đường thẳng Δ đi qua $M(x_0; y_0; z_0)$ và có VTCP $\overrightarrow{u} = (a; b; c)$ với $abc \neq 0$. Khi đó phương trình đường thẳng Δ có dạng:

$$\frac{x - x_0}{a} = \frac{y - y_0}{b} = \frac{z - z_0}{c} \quad (2)$$

(2) gọi là phương trình chính tắc của đường thẳng Δ .

3. Vị trí tương đối giữa hai đường thẳng

Cho hai đường thẳng $d: \frac{x - x_0}{a} = \frac{y - y_0}{b} = \frac{z - z_0}{c}$ đi qua $M(x_0; y_0; z_0)$ có VTCP

$\overrightarrow{u_d} = (a; b; c)$ và $d': \frac{x - x'_0}{a'} = \frac{y - y'_0}{b'} = \frac{z - z'_0}{c'}$ đi qua $M'(x'_0; y'_0; z'_0)$ có

VTCP $\overrightarrow{u_{d'}} = (a'; b'; c')$.

* Nếu $[\overrightarrow{u_d}, \overrightarrow{u_{d'}}] \cdot \overrightarrow{MM'} = 0 \Rightarrow d$ và d' đồng phẳng. Khi đó xảy ra ba trường hợp

i) d và d' cắt nhau $\Leftrightarrow [\overrightarrow{u}, \overrightarrow{u'}] \neq \vec{0}$ và tọa độ giao điểm là nghiệm của hệ :

$$\begin{cases} \frac{x-x_0}{a} = \frac{y-y_0}{b} = \frac{z-z_0}{c} \\ \frac{x-x_0}{a'} = \frac{y-y_0}{b'} = \frac{z-z_0}{c'} \end{cases}$$

$$ii) d // d' \Leftrightarrow \begin{cases} [\vec{u}, \vec{u}'] = \vec{0} \\ [\vec{u}, \vec{MM}'] \neq \vec{0} \end{cases}$$

$$iii) d \equiv d' \Leftrightarrow \begin{cases} [\vec{u}, \vec{u}'] = \vec{0} \\ [\vec{u}, \vec{MM}'] = \vec{0} \end{cases}$$

* Nếu $[\vec{u}, \vec{u}']\vec{MM}' \neq 0 \Rightarrow d$ và d' chéo nhau.

4. Vị trí tương đối giữa đường thẳng và mặt phẳng

Cho $mp(\alpha): Ax + By + Cz + D = 0$ có $\vec{n} = (A; B; C)$ là VTPT và đường thẳng

$\Delta: \frac{x-x_0}{a} = \frac{y-y_0}{b} = \frac{z-z_0}{c}$ có $\vec{u} = (a; b; c)$ là VTCP và đi qua

$M_0(x_0; y_0; z_0)$.

• Δ cắt $(\alpha) \Leftrightarrow \vec{n}$ và \vec{u} không cùng phương $\Leftrightarrow Aa + Bb + Cc \neq 0$. Khi đó

tọa độ giao điểm là nghiệm của hệ:
$$\begin{cases} Ax + By + Cz + D = 0 & (a) \\ \frac{x-x_0}{a} = \frac{y-y_0}{b} = \frac{z-z_0}{c} & (b) \end{cases}$$

Từ (b) $\Rightarrow x = x_0 + at, y = y_0 + bt, z = z_0 + ct$ thế vào (a) $\Rightarrow t \Rightarrow$ giao điểm

$$* \Delta // (\alpha) \Leftrightarrow \begin{cases} \vec{n} \perp \vec{u} \\ M_0 \notin (\alpha) \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} Aa + Bb + Cc = 0 \\ Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D \neq 0 \end{cases}$$

$$* \Delta \subset (\alpha) \Leftrightarrow \begin{cases} \vec{n} \perp \vec{u} \\ M_0 \in (\alpha) \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} Aa + Bb + Cc = 0 \\ Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D = 0 \end{cases}$$

* $\Delta \perp (\alpha) \Leftrightarrow \vec{n}$ và \vec{u} cùng phương $\Leftrightarrow \vec{n} = k\vec{u}$.

5. Khoảng cách

a) Khoảng cách từ một điểm đến một đường thẳng:

Cho đường thẳng Δ đi qua M_0 , có VTCP \vec{u} và điểm $M \notin \Delta$. Khi đó để tính khoảng cách từ M đến Δ ta có các cách sau:

C 1: Sử dụng công thức: $d(M, \Delta) = \frac{|[\vec{M_0M}, \vec{u}]|}{|\vec{u}|}$.

C 2: Lập phương trình $mp(P)$ đi qua M vuông góc với Δ . Tìm giao điểm H của (P) với Δ . Khi đó độ dài MH là khoảng cách cần tìm.

b) Khoảng cách giữa hai đường thẳng chéo nhau:

Cho hai đường thẳng chéo nhau Δ đi qua M_0 có VTCP \vec{u} và Δ' đi qua M_0' có VTCP \vec{u}' . Khi đó khoảng cách giữa hai đường thẳng Δ và Δ' được tính theo các cách sau:

C 1: Sử dụng công thức: $d(\Delta, \Delta') = \frac{|[\vec{u}, \vec{u}'] \cdot \vec{M_0M_0'}|}{|[\vec{u}, \vec{u}']|}$.

C 2: Tìm đoạn vuông góc chung MN . Khi đó độ dài MN là khoảng cách cần tìm.

C 3: Lập phương trình $mp(P)$ đi qua Δ và song song với Δ' . Khi đó khoảng cách cần tìm là khoảng cách từ một điểm bất kì trên Δ' đến (P) .

IV. GÓC

1. Góc giữa hai đường thẳng:

Cho hai đường thẳng $\Delta: \frac{x-x_0}{a} = \frac{y-y_0}{b} = \frac{z-z_0}{c}$ có VTCP $\vec{u} = (a; b; c)$

và đường thẳng $\Delta': \frac{x-x_0'}{a'} = \frac{y-y_0'}{b'} = \frac{z-z_0'}{c'}$ có VTCP $\vec{u}' = (a'; b'; c')$.

Đặt $\alpha = (\Delta, \Delta')$, khi đó:

$$\cos \alpha = \left| \cos(\vec{u}, \vec{u}') \right| = \frac{|aa' + bb' + cc'|}{\sqrt{a^2 + b^2 + c^2} \cdot \sqrt{a'^2 + b'^2 + c'^2}}.$$

2. Góc giữa đường thẳng và mặt phẳng

Cho $mp(\alpha): Ax + By + Cz + D = 0$ có $\vec{n} = (A; B; C)$ là VTPT và đường

thẳng $\Delta: \frac{x-x_0}{a} = \frac{y-y_0}{b} = \frac{z-z_0}{c}$ có $\vec{u} = (a; b; c)$ là VTCP. Gọi φ là góc giữa $mp(\alpha)$ và đường thẳng Δ , khi đó ta có:

$$\sin \varphi = \left| \cos(\vec{n}, \vec{u}) \right| = \frac{|Aa + Bb + Cc|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2} \sqrt{a^2 + b^2 + c^2}}.$$

3. Góc giữa hai mặt phẳng

Cho hai mặt phẳng $(\alpha) : Ax + By + Cz + D = 0$ có VTPT $\vec{n}_1 = (A; B; C)$ và $(\beta) : A'x + B'y + C'z + D' = 0$ có VTPT $\vec{n}_2 = (A'; B'; C')$.

Gọi φ là góc giữa hai mặt phẳng ($0^0 \leq \varphi \leq 90^0$). Khi đó:

$$\cos \varphi = \left| \cos(\vec{n}_1, \vec{n}_2) \right| = \frac{|AA' + BB' + CC'|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2} \sqrt{A'^2 + B'^2 + C'^2}}.$$

B. PHƯƠNG PHÁP GIẢI TOÁN.

Vấn đề 1. XÁC ĐỊNH TỌA ĐỘ CỦA ĐIỂM, TỌA ĐỘ VECTO

Phương pháp:

- Dựa vào định nghĩa tọa độ của điểm, tọa độ của véc tơ
- Dựa vào các phép toán véc tơ

Áp dụng các tính chất sau:

Cho các vectơ $\vec{u} = (u_1; u_2; u_3)$, $\vec{v} = (v_1; v_2; v_3)$ và số thực k tùy ý. Khi đó ta có

$$a) \vec{u} = \vec{v} \Leftrightarrow \begin{cases} u_1 = v_1 \\ u_2 = v_2 \\ u_3 = v_3 \end{cases}$$

$$b) \vec{u} + \vec{v} = (u_1 + v_1; u_2 + v_2; u_3 + v_3)$$

$$c) \vec{u} - \vec{v} = (u_1 - v_1; u_2 - v_2; u_3 - v_3)$$

$$d) k\vec{u} = (ku_1; ku_2; ku_3)$$

Ví dụ 1.1.6 Cho hai véc tơ \vec{a}, \vec{b} thỏa $(\vec{a}, \vec{b}) = 120^0$, $|\vec{a}| = 2$, $|\vec{b}| = 3$

1. Tính $|\vec{a} - 2\vec{b}|$

2. Tính góc giữa hai véc tơ \vec{a} và $\vec{x} = 3\vec{a} + 2\vec{b}$

Lời giải.

1. Ta có: $\vec{a} \cdot \vec{b} = |\vec{a}| \cdot |\vec{b}| \cdot \cos(\vec{a}, \vec{b}) = 2 \cdot 3 \cdot \cos 120^\circ = -3$

$$\Rightarrow (\vec{a} - 2\vec{b})^2 = \vec{a}^2 - 4\vec{a} \cdot \vec{b} + 4\vec{b}^2 = 2^2 + 4 \cdot 3 + 4 \cdot 3^2 = 52 \Rightarrow |\vec{a} - 2\vec{b}| = 2\sqrt{13}$$

2. Ta có: $\vec{a} \cdot \vec{x} = \vec{a} \cdot (3\vec{a} + 2\vec{b}) = 3\vec{a}^2 + 2\vec{a} \cdot \vec{b} = 6$ và $|\vec{x}| = \sqrt{(3\vec{a} + 2\vec{b})^2} = 6$

Suy ra $\cos(\vec{x}, \vec{a}) = \frac{\vec{a} \cdot \vec{x}}{|\vec{a}| \cdot |\vec{x}|} = \frac{6}{2 \cdot 6} = \frac{1}{2} \Rightarrow (\vec{a}, \vec{x}) = 60^\circ$.

Ví dụ 2.1.6 Trong không gian Oxyz, cho ba vectơ

$$\vec{a} = (1; 0; -2), \vec{b} = (-2; 1; 3), \vec{c} = (-4; 3; 5)$$

1. Tìm tọa độ vectơ $3\vec{a} - 4\vec{b} + 2\vec{c}$

2. Tìm hai số thực m, n sao cho $m\vec{a} + n\vec{b} = \vec{c}$.

Lời giải.

1. Tọa độ vectơ $3\vec{a} - 4\vec{b} + 2\vec{c}$

$$\vec{a} = (1; 0; -2) \Rightarrow 3\vec{a} = (3; 0; -6),$$

$$\vec{b} = (-2; 1; 3) \Rightarrow -4\vec{b} = (8; -4; -12),$$

$$\vec{c} = (-4; 3; 5) \Rightarrow 2\vec{c} = (-8; 3; 10),$$

Suy ra $3\vec{a} - 4\vec{b} + 2\vec{c} = (3 + 8 - 8; 0 - 4 + 3; -6 - 12 + 10) = (3; -1; 4)$.

2. Tìm m, n.

Ta có $m\vec{a} + n\vec{b} = (m - 2n; n; -2m + 3n)$,

$$\text{Suy ra } m\vec{a} + n\vec{b} = \vec{c} \Leftrightarrow \begin{cases} m - 2n = -4 \\ n = 3 \\ -2m + 3n = 5 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} m = 2 \\ n = 3 \end{cases}.$$

Ví dụ 3.1.6 Trong không gian Oxyz, cho tam giác ABC có A(2; -3; 1),

B(1; -1; 4) và C(-2; 1; 6).

1. Xác định tọa độ trọng tâm G của tam giác ABC;

2. Xác định tọa độ điểm D sao cho tứ giác ABCD là hình bình hành và tọa độ giao điểm hai đường chéo của hình bình hành này;

3. Xác định tọa độ điểm M sao cho $\overrightarrow{MA} = -2\overrightarrow{MB}$

Lời giải.

1. Xác định tọa độ trọng tâm G .

Theo tính chất của trọng tâm G ,ta có :

$$\overrightarrow{OG} = \frac{1}{3}(\overrightarrow{OA} + \overrightarrow{OB} + \overrightarrow{OC}) \Leftrightarrow \begin{cases} x_G = \frac{x_A + x_B + x_C}{3} = \frac{1}{3} \\ y_G = \frac{y_A + y_B + y_C}{3} = -1 \\ z_G = \frac{z_A + z_B + z_C}{3} = \frac{11}{3} \end{cases}$$

2. Xác định tọa độ điểm D.

Vì A,B,C là ba đỉnh của một tam giác ,do đó

$$\begin{aligned} \text{ABCD là hình bình hành} &\Leftrightarrow \overrightarrow{AB} = \overrightarrow{DC} \Leftrightarrow \begin{cases} x_B - x_A = x_C - x_D \\ y_B - y_A = y_C - y_D \\ z_B - z_A = z_C - z_D \end{cases} \\ &\Leftrightarrow \begin{cases} -1 = -2 - x_D \\ 2 = 1 - y_D \\ 3 = 6 - z_D \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x_D = -1 \\ y_D = -1 \\ z_D = 3 \end{cases} \end{aligned}$$

Vậy D(- 1; - 1;3).

Giao điểm I của hai đường chéo AC và BD của hình bình hành ABCD là trung

$$\text{điểm của AC ,suy ra I} \begin{cases} x_I = \frac{x_A + x_C}{2} = 0 \\ y_I = \frac{y_A + y_C}{2} = -1 \\ z_I = \frac{z_A + z_C}{2} = \frac{7}{2} \end{cases}$$

3. Xác định tọa độ M.

Gọi (x; y; z) là tọa độ của M,ta có

$$\overline{MA} = -2\overline{MB} \Leftrightarrow \begin{cases} 2-x = -2(1-x) \\ -3-y = -2(-1-y) \\ 1-z = -2(4-z) \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x = \frac{4}{3} \\ y = -\frac{5}{3} \\ z = 3 \end{cases}$$

Ví dụ 4.1.6 Cho tam giác ABC có $A(1;0;-2), B(-1;1;0), C(-2;4;-2)$.

1. Tìm tọa độ trọng tâm G, trực tâm H, tâm đường tròn ngoại tiếp I của tam giác ABC.
2. Tìm tọa độ giao điểm của phân giác trong, phân giác ngoài góc A với đường thẳng BC.

Lời giải.

1. $\overline{AB}(-2;1;2), \overline{BC}(-1;3;-2), \overline{CA}(3;-4;0)$.

Trọng tâm $G\left(-\frac{2}{3}; \frac{5}{3}; -\frac{4}{3}\right)$.

Ta có $[\overline{AB}; \overline{AC}] = (-8; -6; -5)$. Tọa độ điểm H thỏa mãn hệ

$$\begin{cases} \overline{AH} \cdot \overline{BC} = 0 \\ \overline{BH} \cdot \overline{CA} = 0 \\ [\overline{AB}; \overline{AC}] \cdot \overline{AH} = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x - 3y + 2z = -3 \\ 3x - 4y = -7 \\ 8x + 6y + 5z = -2 \end{cases} \Rightarrow H\left(-\frac{29}{25}; \frac{22}{25}; \frac{2}{5}\right).$$

Tọa độ điểm I thỏa mãn hệ

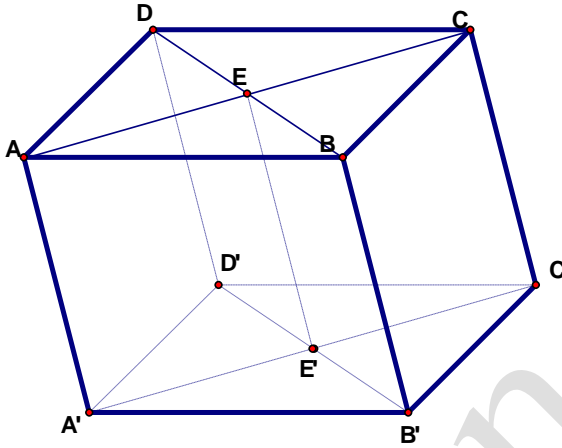
$$\begin{cases} IA = IB \\ IA = IC \\ [\overline{AB}; \overline{AC}] \cdot \overline{AI} = 0 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} 4x - 2y - 4z = 3 \\ 6x - 8y = -19 \\ 8x + 6y + 5z = -2 \end{cases} \Rightarrow I\left(-\frac{21}{50}; \frac{103}{50}; -\frac{11}{5}\right).$$

2. Gọi E, F lần lượt là giao điểm của phân giác trong, phân giác ngoài góc A với đường thẳng BC. Từ $\frac{EB}{EC} = \frac{FB}{FC} = \frac{AB}{AC} = \frac{3}{5}$ ta tính được tọa độ các điểm

$$E\left(-\frac{11}{8}; -\frac{7}{8}; -\frac{3}{4}\right), F\left(\frac{1}{2}; -\frac{7}{2}; 3\right).$$

Ví dụ 5.1.6 Trong không gian Oxyz, cho hình hộp ABCD.A'B'C'D' có A(-1,2,3), C(1; 4; 5), B'(-3;3;-2), D'(5;3;2). Xác định tọa độ các đỉnh còn lại của hình hộp.

Lời giải.

Gọi E, E' lần lượt là trung điểm của AC và B'D' thì ta có

$\overrightarrow{EE'} = \overrightarrow{AA'} = \overrightarrow{BB'} = \overrightarrow{CC'} = \overrightarrow{DD'}$ và

$$\begin{cases} x_E = \frac{x_A + x_C}{2} = 0 \\ y_E = \frac{y_A + y_C}{2} = 3 \\ z_E = \frac{z_A + z_C}{2} = 4 \end{cases}, \begin{cases} x_{E'} = \frac{x_{B'} + x_{D'}}{2} = 1 \\ y_{E'} = \frac{y_{B'} + y_{D'}}{2} = 3 \\ z_{E'} = \frac{z_{B'} + z_{D'}}{2} = 0 \end{cases}$$

Suy ra $\overrightarrow{EE'} = (1; 0; -4)$

$$\overrightarrow{AA'} = \overrightarrow{EE'} \Leftrightarrow \begin{cases} x_{A'} + 1 = 1 \\ y_{A'} - 2 = 0 \\ z_{A'} - 3 = -4 \end{cases} \Leftrightarrow A'(0; 2; -1).$$

$$\overrightarrow{BB'} = \overrightarrow{EE'} \Leftrightarrow \begin{cases} -3 - x_B = 1 \\ 3 - y_B = 0 \\ -2 - z_B = -4 \end{cases} \Leftrightarrow B(-4; 3; 2).$$

$$\overrightarrow{CC'} = \overrightarrow{EE'} \Leftrightarrow \begin{cases} x_{C'} - 1 = 1 \\ y_{C'} - 4 = 0 \\ z_{C'} - 5 = -4 \end{cases} \Leftrightarrow C'(2; 4; 1)$$
$$\overrightarrow{DD'} = \overrightarrow{EE'} \Leftrightarrow \begin{cases} 5 - x_D = 1 \\ 3 - y_D = 0 \\ 2 - z_D = -4 \end{cases} \Leftrightarrow D(4; 3; 6)$$

Ví dụ 6.1.6 Cho hình chóp $S.ABCD$ với đỉnh $A(4; -1; 2)$, $B(-1; 0; -1)$ và $C(0; 0; -2)$, $D(10; -2; 4)$. Gọi M là trung điểm của CD . Biết SM vuông góc với mặt phẳng $(ABCD)$ và thể tích khối chóp $V_{S.ABCD} = 66$ (đvtt).
Tìm tọa độ đỉnh S .

Lời giải.

Ta có $\overrightarrow{AB}(-5; 1; -3)$, $\overrightarrow{DC}(-10; 2; -6) \Rightarrow \overrightarrow{DC} = 2 \cdot \overrightarrow{AB}$ nên $ABCD$ là hình thang và

$$S_{ADC} = 2S_{ABC}, \text{ hay } S_{ABCD} = 3S_{ABC}.$$

Vì $\overrightarrow{AB}(-5; 1; -3)$, $\overrightarrow{AC}(-4; 1; -4)$ nên $[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC}] = (-1; -8; -1)$, do đó

$$S_{ABC} = \frac{1}{2} |[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC}]| = \frac{\sqrt{66}}{2} \Rightarrow S_{ABCD} = \frac{3\sqrt{66}}{2} \text{ (đvdt)}.$$

Chiều cao của khối chóp là $SM = \frac{3V_{S.ABCD}}{S_{ABCD}} = 2\sqrt{66}$.

Vì $[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC}] \perp \overrightarrow{AB}$, $[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC}] \perp \overrightarrow{AC}$ nên giá của véc tơ $[\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC}]$ vuông góc với mặt phẳng $(ABCD)$, mà $SM \perp (ABCD)$ nên tồn tại số thực k sao cho:

$$\overrightarrow{SM} = k \cdot [\overrightarrow{AB}, \overrightarrow{AC}] = (-k; -8k; -k).$$

$$\text{Suy ra } 2\sqrt{66} = |\overrightarrow{SM}| = \sqrt{(-k)^2 + (-8k)^2 + (-k)^2} \Leftrightarrow |k| = 2 \Leftrightarrow k = \pm 2.$$

M là trung điểm CD nên $M(5; -1; 1) \Rightarrow \overrightarrow{SM}(5 - x_S; -1 - y_S; 1 - z_S)$.

• Nếu $k = 2$ thì $\overrightarrow{SM} = (5 - x_S; -1 - y_S; 1 - z_S) = (-2; -16; -2)$ nên tọa độ của điểm S là $S(7; 15; 3)$.

• Nếu $k = -2$ thì $\overline{SM} = (5 - x_S; -1 - y_S; 1 - z_S) = (2; 16; 2)$ nên tọa độ của điểm S là $S(3; -17; -1)$.

Vậy tọa độ các điểm S cần tìm là $S(7; 15; 3)$ hoặc $S(3; -17; -1)$.

Ví dụ 7.1.6 Trong không gian với hệ tọa độ Oxyz, cho tam giác ABC có $A(2; -1; 3)$, $B(3; 0; -2)$, $C(5; -1; -6)$

1. Tính $\cos BAC$, suy ra số đo của BAC ;

2. Xác định tọa độ hình chiếu vuông góc H của A trên BC và tọa độ điểm A' đối xứng của A qua đường thẳng BC.

Lời giải.

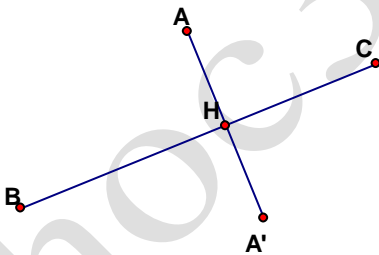
1. Tính $\cos BAC$ và số đo của BAC

Ta có: $\overline{AB} = (1; 1; -5)$, $\overline{AC} = (3; 0; -9)$, suy ra

$$\begin{aligned} \cos BAC &= \cos(\overline{AB}, \overline{AC}) = \frac{\overline{AB} \cdot \overline{AC}}{|\overline{AB}| |\overline{AC}|} \\ &= \frac{3 + 45}{\sqrt{1^2 + 1^2 + (-5)^2} \cdot \sqrt{3^2 + 0^2 + (-9)^2}} = \frac{48}{\sqrt{27} \cdot \sqrt{90}} = \frac{16}{3\sqrt{30}} \end{aligned}$$

Suy ra $BAC \approx 13^{\circ}10'$

2. Tọa độ hình chiếu vuông góc H của A lên đường thẳng BC.

Kí hiệu $(x; y; z)$ là tọa độ của H, ta có

$$\begin{cases} \overline{AH} \perp \overline{BC} \\ \overline{BH} \text{ cùng phương } \overline{BC} \end{cases}$$

$$\begin{aligned} \overline{AH} &= (x - 2; y + 1; z - 3), \overline{BC} = (2; -1; -4) \\ \overline{BH} &= (x - 3; y; z + 2) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \overline{AH} \perp \overline{BC} &\Leftrightarrow \overline{AH} \cdot \overline{BC} = 0 \Leftrightarrow 2(x - 2) - (y + 1) - 4(z - 3) = 0 \\ &\Leftrightarrow 2x - y - 4z + 7 = 0. \end{aligned}$$

$$\overline{BH} \text{ cùng phương với } \overline{BC} \Leftrightarrow \begin{cases} x + 2y = 3 \\ 4y - z = 2 \end{cases}$$

$$\text{Giải hệ } \begin{cases} 2x - y - 4z = -7 \\ x + 2y = 3 \\ 4y - z = 2 \end{cases} \text{ ta được } H(1; 1; 2).$$

Tọa độ A' đối xứng của A qua BC .

A' là điểm đối xứng của A qua đường thẳng $BC \Leftrightarrow H$ là trung điểm của AA'

$$\Leftrightarrow \begin{cases} x_H = \frac{x_A + x_{A'}}{2} \\ y_H = \frac{y_A + y_{A'}}{2} \\ z_H = \frac{z_A + z_{A'}}{2} \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x_{A'} = 2x_H - x_A = 0 \\ y_{A'} = 2y_H - y_A = 3 \\ z_{A'} = 2z_H - z_A = 1 \end{cases} \text{ Vậy } A'(0; 3; 1)$$

Ví dụ 8.1.6 Trong không gian với hệ tọa độ $Oxyz$, cho tam giác ABC có $A(4; 2; 0)$, $B(2; 4; 0)$ và $C(2; 2; 1)$. Xác định tọa độ trực tâm và tâm đường tròn ngoại tiếp của tam giác ABC .

Lời giải.

Tọa độ trực tâm của tam giác ABC

Gọi $H(x; y; z)$ là trực tâm của tam giác ABC , ta có

$$\begin{cases} \overline{AH} \perp \overline{BC} \\ \overline{BH} \perp \overline{AC} \\ \overline{BC}, \overline{AC}, \overline{AH} \text{ ãoàng phẳng} \end{cases}$$

Trong đó $\overline{AH} = (x - 4; y - 2; z)$, $\overline{BC} = (0; -2; 1)$

, $\overline{BH} = (x - 2; y - 4; z)$, $\overline{AC} = (-2; 0; 1)$.

* $\overline{AH} \perp \overline{BC} \Leftrightarrow \overline{AH} \cdot \overline{BC} = 0 \Leftrightarrow -2(y - 2) + z = 0 \Leftrightarrow 2y - z = 4$

* $\overline{BH} \perp \overline{AC} \Leftrightarrow \overline{BH} \cdot \overline{AC} = 0 \Leftrightarrow -2(x - 2) + z = 0 \Leftrightarrow 2x - z = 4$.

* $\overline{BC}, \overline{AC}, \overline{AH}$ ãoàng phẳng $\Leftrightarrow [\overline{BC}, \overline{AC}] \cdot \overline{AH} = 0$ (trong đó

$$[\overline{BC}, \overline{AC}] = (-2; -2; -4) \Leftrightarrow -2(x - 4) - 2(y - 2) - 4z = 0 \\ \Leftrightarrow x + y + 2z = 6$$

$$\text{Giải hệ: } \begin{cases} 2y - z = 4 \\ 2x - z = 4 \\ x + y + 2z = 6 \end{cases}, \text{ ta ãược } H\left(\frac{7}{3}; \frac{7}{3}; \frac{2}{3}\right).$$

Tọa độ tâm đường tròn ngoại tiếp tam giác ABC

Gọi $I(x; y; z)$ là tâm đường tròn ngoại tiếp tam giác ABC , ta có

$$\begin{cases} AI = BI = CI \\ \overline{BC}, \overline{AC}, \overline{AI} \text{ ãoàng phẳng} \end{cases}$$

$$\begin{aligned} * AI = BI = CI &\Leftrightarrow \begin{cases} AI^2 = BI^2 \\ AI^2 = CI^2 \end{cases} \\ &\Leftrightarrow \begin{cases} (x-4)^2 + (y-2)^2 + z^2 = (x-2)^2 + (y-4)^2 + z^2 \\ (x-4)^2 + (y-2)^2 + z^2 = (x-2)^2 + (y-2)^2 + (z-1)^2 \end{cases} \\ &\Leftrightarrow \begin{cases} x-y=0 \\ 4x-2z=11 \end{cases} \end{aligned}$$

$$* \overrightarrow{BC}, \overrightarrow{AC}, \overrightarrow{AI} \text{ đồng phẳng} \Leftrightarrow [\overrightarrow{BC}, \overrightarrow{AC}] \cdot \overrightarrow{AI} = 0 \Leftrightarrow x + y + 2z = 6$$

$$\text{Giải hệ } \begin{cases} x-y=0 \\ 4x-2z=11 \\ x+y+2z=6 \end{cases}, \text{ ta được } I \left(\frac{23}{8}; \frac{23}{8}; \frac{1}{4} \right).$$

CÁC BÀI TOÁN LUYỆN TẬP

Bài 1

1. Trong không gian với hệ tọa độ $Oxyz$ cho ba véc tơ

$$\vec{a} = 2\vec{i} + 3\vec{j} - 5\vec{k}, \quad \vec{b} = -3\vec{j} + 4\vec{k}, \quad \vec{c} = -\vec{i} - 2\vec{j}$$

a) Xác định tọa độ các véc tơ $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$, $\vec{x} = 3\vec{a} + 2\vec{b}$ và tính $|\vec{x}|$

b) Tìm giá trị của x để véc tơ $\vec{y} = (2x-1; -x; 3x+2)$ vuông góc với véc tơ $2\vec{b} - \vec{c}$

c) Chứng minh rằng các véc tơ $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$ không đồng phẳng và phân tích véc tơ $\vec{u} = (3; 7; -14)$ qua ba véc tơ $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$.

2. Trong không gian với hệ trục tọa độ $Oxyz$, cho các véc tơ

$$\vec{a} = 2\vec{i} + 3\vec{j} - \vec{k}, \quad \vec{b} = -\vec{i} + 2\vec{k}, \quad \vec{c} = 2\vec{j} - 3\vec{k}$$

a) Xác định tọa độ các véc tơ $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$

b) Tìm tọa độ véc tơ $\vec{u} = 2\vec{a} + 3\vec{b} - 4\vec{c}$ và tính $|\vec{u}|$

c) Tìm x để véc tơ $\vec{v} = (3x-1; x+2; 3-x)$ vuông góc với \vec{b}

d) Biểu diễn véc tơ $\vec{x} = (3; 1; 7)$ qua ba véc tơ $\vec{a}, \vec{b}, \vec{c}$.

Bài 2

1. Cho hai véc tơ \vec{a}, \vec{b} có $|\vec{a}| = 2\sqrt{3}$, $|\vec{b}| = 3$, $(\vec{a}, \vec{b}) = 30^\circ$. Tính

a) Độ dài các véc tơ $\vec{a} + \vec{b}$, $5\vec{a} + 2\vec{b}$, $3\vec{a} - 2\vec{b}$,

b) Độ dài véc tơ $[\vec{a}, \vec{b}]$, $[\vec{a}, 3\vec{b}]$, $[5\vec{a}, -2\vec{b}]$.

2. Tìm điều kiện của tham số m sao cho

a) Ba véc tơ $\vec{u}(2;1;-m)$, $\vec{v}(m+1;-2;0)$, $\vec{w}(1;-1;2)$ đồng phẳng.

b) $A(1;-1;m)$, $B(m;3;2m-1)$, $C(4;3;1)$, $D(m+3;-m;2-m)$ cùng thuộc một mặt phẳng.

c) Góc giữa hai véc tơ $\vec{a}(2;m;2m-1)$, $\vec{b}(m;2;-1)$ là 60° .

Bài 3 Cho tam giác ABC có $B(-1;1;-1)$, $C(2;3;5)$. Điểm A có tung độ

là $\frac{1}{3}$, hình chiếu của điểm A trên BC là $K\left(1;\frac{7}{3};3\right)$ và diện tích tam

giác ABC là $S = \frac{49}{3}$.

1. Tìm tọa độ đỉnh A biết A có hoành độ dương.

2. Tìm tọa độ chân đường vuông góc hạ từ B đến AC .

3. Tìm tọa độ tâm I của đường tròn ngoại tiếp và tọa độ trục tâm H của tam giác ABC .

4. Chứng minh $\overline{HG} = 2\overline{GI}$ với G là trọng tâm tam giác ABC .

Bài 4 Cho tứ diện $ABCD$ có các cặp cạnh đối bằng nhau. Tọa độ các điểm $A(2;4;1)$, $B(0;4;4)$, $C(0;0;1)$ và D có hoành độ dương.

1. Xác định tọa độ điểm D .

2. Gọi G là trọng tâm của tứ diện $ABCD$. Chứng minh rằng G cách đều các đỉnh của tứ diện.

3. Gọi M, N lần lượt là trung điểm của AB, CD . Chứng minh rằng MN là đường vuông góc chung của hai đường thẳng AB và CD .

4. Tính độ dài các đường trọng tuyến của tứ diện $ABCD$.

Tính tổng các góc phẳng ở mỗi đỉnh của tứ diện $ABCD$.

Bài 5 Trong không gian $Oxyz$ cho bốn điểm $A(0;2;0)$, $B(-1;0;-3)$, $C(0;-2;0)$, $D(3;2;1)$.

1. Chứng minh rằng bốn điểm A, B, C, D không đồng phẳng;

2. Tính diện tích tam giác BCD và đường cao BH của tam giác BCD ;

3. Tính thể tích tứ diện $ABCD$ và đường cao của tứ diện hạ từ A ;

4. Tìm tọa độ E sao cho $ABCE$ là hình bình hành;

5. Tính cosin của góc giữa hai đường thẳng AC và BD ;

6. Tìm điểm M thuộc Oy sao cho tam giác BMC cân tại C ;

7. Tìm tọa độ trọng tâm G của tứ diện $ABCD$ và chứng minh A, G, A' thẳng hàng với A' là trọng tâm tam giác BCD .

Bài 6 Cho tam giác ABC có $A(2; 3; 1), B(-1; 2; 0), C(1; 1; -2)$.

1. Tìm tọa độ chân đường vuông góc kẻ từ A xuống BC .
2. Tìm tọa độ H là trực tâm của tam giác ABC .
3. Tìm tọa độ I là tâm đường tròn ngoại tiếp của tam giác ABC .
4. Gọi G là trọng tâm của tam giác ABC . Chứng minh rằng các điểm G, H, I nằm trên một đường thẳng.

Bài 8

Trong không gian với hệ tọa độ Đề Các vuông góc $Oxyz$ cho tam giác đều ABC có $A(5; 3; -1), B(2; 3; -4)$ và điểm C nằm trong mặt phẳng (Oxy) có tung độ nhỏ hơn 3.

- a) Tìm tọa độ điểm D biết $ABCD$ là tứ diện đều.
- b) Tìm tọa độ điểm S biết SA, SB, SC đôi một vuông góc.

Bài 9

Trong không gian với hệ tọa độ $Oxyz$ cho điểm $A(3; -2; 4)$

- a) Tìm tọa độ các hình chiếu của A lên các trục tọa độ và các mặt phẳng tọa độ
- b) Tìm $M \in Ox, N \in Oy$ sao cho tam giác AMN vuông cân tại A
- c) Tìm tọa độ điểm E thuộc mặt phẳng (Oyz) sao cho tam giác AEB cân tại E và có diện tích bằng $3\sqrt{29}$ với $B(-1; 4; -4)$.

CÁC BÀI TOÁN DÀNH CHO HỌC SINH ÔN THI ĐẠI HỌC

Bài 10

Trong không gian với hệ trục $Oxyz$ cho $A(4; 0; 0), B(x_0; y_0; 0)$ với

$x_0, y_0 > 0$ thỏa mãn $AB = 2\sqrt{10}$ và $AOB = 45^\circ$.

- a) Tìm C trên tia Oz sao cho thể tích tứ diện $OABC$ bằng 8.
- b) Gọi G là trọng tâm $\triangle ABO$ và M trên cạnh AC sao cho $AM = x$. Tìm x để $OM \perp GM$.